İstanbul Planlama Ajansı

ARALIK 2023

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ

Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlığa Erişim:

İstanbul'da Sağlık Altyapısının Sektörel Bazda İncelenmesi

Yayın Yönetimi ve İdari Koordinasyon
İstanbul Planlama Ajansı

İçerik Sorumluları
Gamze Yaşar, Özge Tekçe Demirkol

Hazırlayan
Anıl Gencelli

Katkıda Bulunanlar
Melike Nur Koç, Şafak Sönmez

Tasarım Konsepti ve Yayın Kimliği
Kader Şahin

Basım Yeri ve Tarihi
İstanbul, Aralık 2023

ISBN: 978-625-6762-41-1
İstanbul Büyükşehir Belediye iştiraki Kültür A.Ş. yayınıdır.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ 1
GİRİŞ 3
AİLE SAĞLIĞI MERKEZLERİ 4
HASTANE VE HASTANE YATAĞI SAYILARI 5
SAĞLIK HİZMETLERİNDE İNSAN KAYNAĞI 12
Ağız ve Diş Sağlığı Hizmetlerinde İnsan Kaynağı 17
SAĞLIK HİZMETLERİNDEKİ SEKTÖREL DAĞILIMIN İLÇELER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ 19
SONUÇ 26

YÖNETİCİ ÖZETİ

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık hakkı *"Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına sahip olmak, ırk, din, siyasi inanç, ekonomik veya sosyal durum ayrımı yapılmaksızın her insanın temel haklarından biridir."* şeklinde tanımlanmaktadır. İnsan hakları arasında yer alan sağlık hakkı, onurlu yaşamın temel parçalarından biri olarak değerlendirilmektedir. Sağlık hakkını bir insan hakkı olarak değerlendiren ve sağlığa erişim konusunu gündemine alan *"Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlığa Erişim: İstanbul'da Sağlık Altyapısının Sektörel Bazda İncelenmesi"* başlıklı raporda İstanbul'daki sağlık hizmetleri altyapısına, sağlık hizmetlerinin sunumunda özel sektör ve kamu sektörlerinin yerlerine dair incelemeler yapılmıştır. Özel sektörün, insanların sağlık hakkına erişimlerini ikinci planda tutması sağlık konusunun sektörel dağılıma odaklanılarak değerlendirilmesinde temel neden olarak öne çıkmaktadır.

Rapor kapsamında ilk bölümde aile sağlığı merkezlerinin ve aile hekimlerinin sayısının İstanbul ve Türkiye karşılaştırılması yapılmıştır. Aile Sağlığı Merkezi ve aile hekimlerinin sayısı İstanbul ve Türkiye karşılaştırılması ile incelendiğinde İstanbul'daki aile hekimi sayısının Türkiye ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de aile hekimi başına düşen nüfus sayısı 3.306 iken, bu sayı İstanbul'da 3.565'e çıkmaktadır. İstanbul'da aile hekimi başına düşen nüfus verileri değerlendirildiğinde İstanbul'da hem Aile Sağlığı Merkezi sayısının hem de aile hekimi sayısının yeterli olmadığı çok net bir şekilde görülmektedir.

Sağlık hizmetleri altyapısı tartışmalarında değerlendirilmesi gereken bir başka veri ise sektörlere göre hastane yatağı sayısıdır. Türkiye ve İstanbul'daki 2022'deki hastane sayılarının sektörlere göre oransal dağılımını incelemek, özel sektörün sağlık alanında İstanbul'un Türkiye'ye kıyasla ne kadar baskın olduğunu gösterecektir. Bu bağlamda araştırmanın ikinci bölümünde hastane ve hastane yatağı sayılarına dair detaylı veriler paylaşılarak hastane kapasiteleri değerlendirilmiştir. Rapor kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye genelinde özel hastane oranı %36,78 iken bu oran İstanbul'da %70,09'a yükselmektedir. 1994'te 2,22 olan 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısının, 2005'te 2,5 olduğu ve 2020 itibariyle 3,01'e yükseldiği görülmektedir. Her ne kadar 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısı son 28 yıl içinde 2,22'den 3,02'ye çıkmış olsa da, Türkiye bu alanda OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır.

Son on yılda Türkiye'deki hastane yatak sayılarında yaklaşık %35'lik bir artış bulunmaktadır. Her sektörde yatak sayıları artmış olsa da, oransal olarak bakıldığında yatak sayısında en fazla artışın olduğu sektör %44,97 ile özel sektör olmuştur. İstanbul'da hastane yatağı sayıları Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde önemli oranda artmış olsa da, açılan şehir hastanelerinin büyük kampüsler halinde şehrin belli noktalarında konumlanmış olmaları, vatandaşların bu hastanelere ulaşımında yaşadığı güçlüklerin var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise sağlık hizmetlerinde insan kaynağı odağa alınmıştır. Türkiye'de 1.000 kişi başına düşen hekim sayısı OECD ortalaması olan 3,4'ün altında kalarak 2,18 olmuştur. Türkiye bu sayı ile 2021 verisi bulunan OECD ülkeleri arasında sondan dördüncü konumdadır. Uluslararası karşılaştırmanın da gösterdiği gibi, Türkiye'deki hekim sayıları bakımından gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. Her ne kadar Türkiye'de seneler içerisinde hekim sayısı artış eğilimi göstermiş olsa dahi gelişmiş ülkelere kıyasla düşük olan hekim sayısını artırmak için bu eğilimin hızlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde çalışan hekimler arasında uzman hekim olanların oranı 2019 yılı hariç %50'nin altında kalmaktadır. Bu veriler doğrultusunda, uzman hekimlerin alanına giren konularda kamu hastanelerine başvuran kişilerin, uzman hekimlere erişimi konusunda sorunlar ortaya çıkması mümkündür. Özellikle hem Türkiye hem İstanbul'da bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, belli alanlarda uzmanlaşmış hekimlerin bazı şehir ve ilçelerde bulunmadığı bilinmekte, konu sıklıkla medyada da yer almaktadır.

Ağız ve diş sağlığı hizmetlerinde insan kaynağı ise bölümün alt başlığını oluşturmaktadır. Türkiye'de 100.000 kişi başına düşen toplam 47 diş hekiminden yalnızca 14'ü, yani %29,79'u Sağlık Bakanlığı'na bağlı kurumlarda çalışmaktadır. İstanbul'da ise 100.000 kişi başına düşen toplam 64 diş hekiminden yalnızca 11'i Sağlık Bakanlığı'na bağlı kurumlarda çalışmaktadır. Türkiye'de %29,79 olan diş hekimlerinin Sağlık Bakanlığı'na bağlı çalışma oranı, İstanbul'da %17,19'a düşmektedir. Yurtdışında okumak veya çalışmak için, hekimleri alması gereken iyi hal belgesi sayılarının son yıllardaki artışı da, hekimlerin yurt dışına göçünü gösteren önemli bir veri olarak öne çıkmaktadır.

Sağlık Hizmetlerindeki sektörel dağılımın ilçeler üzerinden incelenmesi ise araştırmanın son bölümünü oluşturmaktadır. İstanbul'da sağlık hizmetlerinin sunumunda özel sektörün varlığı, ilçe bazlı sağlık kuruluşlarının dağılımıyla incelemek, özel sektörün bazı ilçelerde, ilçenin nüfuslarından bağımsız olarak yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Özel sağlık kurumu sayısı bakımından ilk ilçe olarak öne çıkan Şişli'dir. Şişli'yi Kadıköy, Üsküdar ve Bakırköy gibi sosyoekonomik düzeyi yüksek ilçeler takip etmektedir.

Özel sağlık kurumları sayılarına ek olarak muayenehane sayıları da değerlendirildiğinde Şişli yine 1.405 adet muayenehane ile muayenehane sayısının en fazla olduğu ilçe olarak öne çıkmaktadır. İstanbul'daki toplam muayenehane sayısının 4.162'dir. Bunların %53'ü sadece Kadıköy ve Şişli'de bulunmaktadır. Özel sağlık kurumları sayısıyla benzer olarak muayenehanelerin de sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ilçelerde yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Ağız ve diş sağlığı polikliniklerinin yoğun olduğu ilçelerin başında yine Kadıköy ve Şişli gelmektedir. İstanbul nüfusunun %6,4'ünü barındıran bu iki ilçede, ağız ve diş sağlığı poliklinik ve muayenehanelerinin %24,25 bulunmaktadır. Verilerden de ortaya çıktığı gibi, İstanbul'da sağlık hizmetleri büyük oranda özel sektör tarafından sunulmaktadır. Nitelikli sağlık hizmetleri söz konusu olduğunda bu oran daha da artmaktadır. Bu durum öncelikle, kamu tarafından sunulan sağlık hizmetlerini kısıtlı bir alanda bırakmaktadır. Bu da sosyo ekonomik durumu kötü olan kişilerin ve hanelerin, sağlık hizmetlerine erişimini sınırlamakta ve bazı durumlarda sağlık hizmetlerinden yararlanamamalarına sebep olmaktadır.

GİRİŞ

İnsan hakları arasında sayılan sağlık hakkı, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından *"insan haklarımızın ve onurlu yaşam anlayışımızın temel bir parçası"* olarak tanımlanmaktadır. DSÖ anayasasına göre "ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına sahip olmak, ırk, din, siyasi inanç, ekonomik veya sosyal durum ayrımı yapılmaksızın her insanın temel haklarından biridir." Bu rapor, DSÖ'nün yukarıdaki tanımlarından yola çıkarak, İstanbul'daki sağlık hizmetleri altyapısını incelemektedir. Sağlık hizmetlerine erişimin temel bir insan hakkı olduğu düşünüldüğünde, sağlık hizmetlerinin kamu tarafından mı yoksa özel sektör tarafından mı sunulduğu konusu önemli konulardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Sağlığı bir meta ve kar sağlama aracı olarak gören özel sektörün, insanların sağlık hakkına erişimlerini ikinci planda tuttuğu söylenebilir. Her ne kadar Türkiye'de genel sağlık sigortası (GSS) sistemi bulunsa da ve bu sistemin tüm vatandaşları kapsadığı yönünde söylemler olsa da, prime dayalı bu sistem tüm vatandaşları kapsamamakta ve sağlık hakkından yararlanılmasının önüne geçmektedir. GSS'nin tüm vatandaşları kapsamadığı ve gelire dayalı bir eşitsizlik yarattığı düşünüldüğünde, özel sektörün İstanbul'da sağlık hizmetleri sunumunda ön plana çıkması, GSS'nin getirdiği gelire dayalı eşitsizliği daha da derinleştirmektedir. Buradan yola çıkarak bu rapor, Sağlık Bakanlığı ve OECD'nin kamuya açık verilerinin analizini yaparak, İstanbul'daki sağlık hizmetlerinin çok büyük bir bölümünün özel sektör tarafından sunulduğunu ve İstanbul'un farklı bölgelerinde sağlığa erişim bağlamında adaletsizlikler olduğunu göstermektedir.

Raporda sağlık kurumları, hastane yatağı, hekim, diş hekimi, muayenehane ve ağız ve diş sağlığı muayenehane sayıları incelenecektir. Verilerin analizi yapılırken, ilgili verinin hem İstanbul hem de Türkiye verisi olmasına dikkat edilmiştir. Bu sebeple, verilerin büyük bir bölümü son 10 yılı kapsamaktadır.

AİLE SAĞLIĞI MERKEZLERİ

İstanbul'daki sağlık kurumlarının sektörel bazda incelemesini yapmadan önce, sağlık sisteminde ilk başvurulması gereken yer olarak planlanan aile sağlığı merkezlerinin (ASM) İstanbul'daki niceliksel durumunu incelemek gerekmektedir.

ASM'ler mevzuatta, aile hekimlerinin görev yaptığı ve aile hekimleri birimlerinden oluşan merkezler olarak, aile hekimliği hizmetinin sunulduğu ASM'lerde çalışan aile hekimleri ise "kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın, her kişiye kapsamlı ve devamlı olarak belirli bir mekânda vermekle yükümlü [...] uzman tabip" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, aile hekimleri herhangi bir ayrım yapmadan sağlık hizmeti sunmak durumundadır. Bu da ASM'leri, sosyo ekonomik durumları farketmeksizin kişilerin başvurabileceği ilk sağlık kurumlarından biri yapmaktadır. Raporun ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere, özel sektörün bu kadar yoğunlukta olduğu İstanbul gibi bir şehirde ASM'ler sosyo ekonomik düzeyi özel sektörden sağlık hizmeti almaya yeterli olmayan kişiler için sağlık sisteminde ilk başvurulan yer olarak öne çıkmaktadır.

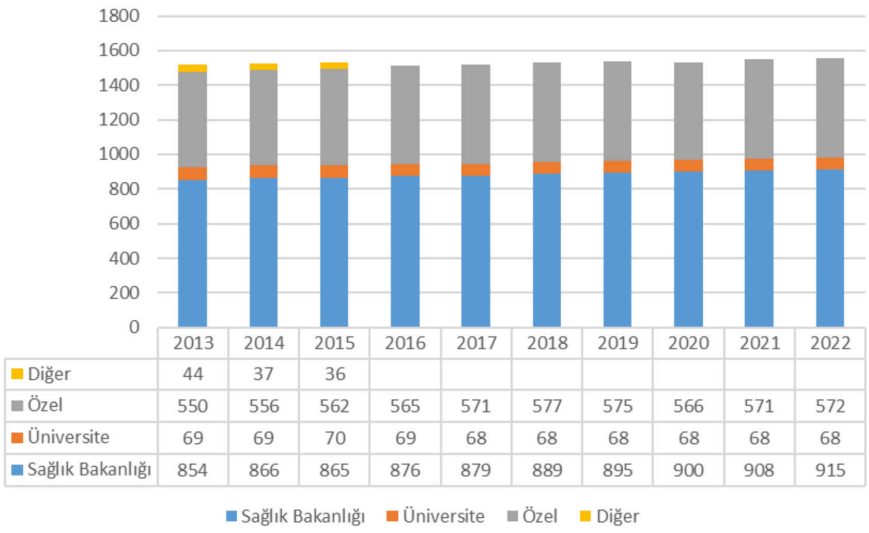
ASM ve aile hekimlerinin sayısına dair İstanbul ve Türkiye karşılaştırılması yapıldığında, İstanbul'daki aile hekimi sayısının Türkiye ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de aile hekimi başına düşen nüfus sayısı 3.306 iken, bu sayı İstanbul'da 3.565'e çıkmaktadır.[1] İstanbul'da yaklaşık 4.443 aile hekimi, aile hekimlerinin hizmet verdikleri aile sağlığı merkezlerinden ise İstanbul'da 1.146 adet bulunmaktadır.[2] Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği'ne göre "Bir aile sağlığı merkezinde 2-6 aile hekimliği birimi olmasına azami dikkat gösterilir," ve yine aynı yönetmeliğe göre bir aile hekimliği biriminin "bir aile hekimi ile en az bir aile sağlığı elemanından oluşan yapı" olması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak İstanbul'daki ASM sayısı ve aile hekimi sayısı karşılaştırıldığında, ASM başına düşen aile hekimi sayısının 3,9 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayı, yönetmeliğe uygun görünmektedir. Ancak, aynı yönetmelikte yer alan "Aile hekimliği birimleri bölgede ortalama 2000 kişiye bir aile hekimi düşecek şekilde tespit edilir," vurgusuna göre İstanbul'da aile hekimi başına düşen nüfusun 2021 yılı verilerine göre 3.565 olduğu düşünüldüğünde, İstanbul'da hem ASM sayısının hem de aile hekimi sayısının yeterli olmadığı çok net bir şekilde görülmektedir.

[1] Kaynak: Sağlık İstatistik Yıllığı, 2021
[2] Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü

HASTANE VE HASTANE YATAĞI SAYILARI

Türkiye ve İstanbul'daki sağlık hizmetleri altyapısını incelemek içi, hizmet sunan hastane sayısına bakmak yararlı olacaktır. Grafik 1, Türkiye'de son 10 yıldaki hastane sayısının sektörlere göre dağılımını göstermektedir.

Grafik 1: Türkiye'de Sektörlere Göre Hastane Sayısı

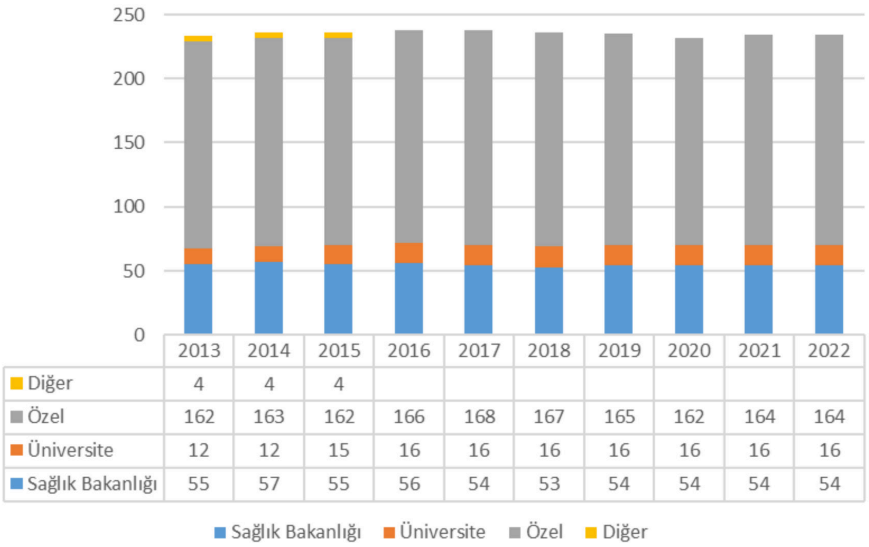
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Diğer	44	37	36							
Özel	550	556	562	565	571	577	575	566	571	572
Üniversite	69	69	70	69	68	68	68	68	68	68
Sağlık Bakanlığı	854	866	865	876	879	889	895	900	908	915

Kaynak: Sağlık Bakanlığı[3]

Grafik 1'den de görüldüğü gibi, son 10 sene içinde Türkiye'de özel hastane sayısı 22 adet, Sağlık Bakanlığına bağlı hastane sayısı ise 61 adet artmıştır. Üniversitelere bağlı hastane sayısı ise 69'tan 68'e düşmüştür. Türkiye genelinde kamu hastanelerinin oransal olarak fazla olması, Türkiye'de kamu hastanelerinin hala ön planda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hastanelerden yararlanma oranı Türkiye genelinde sektörel bazda incelendiğinde, son 10 yılda kamu hastanelerinden yararlanma şansının arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak her ne kadar Türkiye genelinde hastane sayılarında kamu hastanelerinin ağırlığı olsa da, bu durum İstanbul özelinde farklılık göstermektedir.

[3] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

Grafik 2: Son 10 Yıl İtibariyla İstanbul'da Sektörlere Göre Hastane Sayısı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Diğer	4	4	4							
Özel	162	163	162	166	168	167	165	162	164	164
Üniversite	12	12	15	16	16	16	16	16	16	16
Sağlık Bakanlığı	55	57	55	56	54	53	54	54	54	54

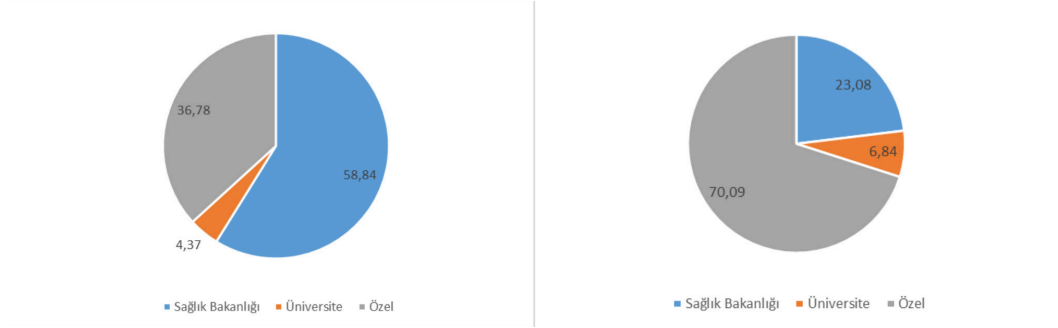
Kaynak: Sağlık Bakanlığı[4]

Grafik 2'de görüldüğü üzere, İstanbul'daki özel hastane sayısının kamu hastanelerine göre 3 kattan fazladır. Bu durum İstanbul'da yaşayan ve sağlık hizmetine erişim ihtiyacı duyan kişileri kamu hastanelerinden-se özel hastanelere gitmek zorunda bırakmaktadır. Aksi durumda ise, kamu hastanelerinin sayısının az olması ve herkes için eşit mesafede kamu hastanelerinin bulunmaması, İstanbul gibi bir metropolde, yakın mesafedeki özel hastaneye gidecek maddi durumu olmayan insanların hastanelere ulaşmak için yolda uzun bir süre harcaması gerekmektedir. Sağlık hakkına bu denli zor erişim sağlanan bir ortamda sağlık durumlarının daha kötü etkilenme ihtimallerinin ortaya çıkması olasıdır.

Türkiye ve İstanbul'da 2022'deki hastane sayılarının sektörlere göre oransal dağılımını incelemek, özel sektörün sağlık alanında İstanbul'da Türkiye'ye kıyasla ne kadar baskın olduğunu gösterecektir. Grafik 3, 2022 yılında sektörlere göre hastanelerin oransal dağılımını göstermektedir.

[4] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

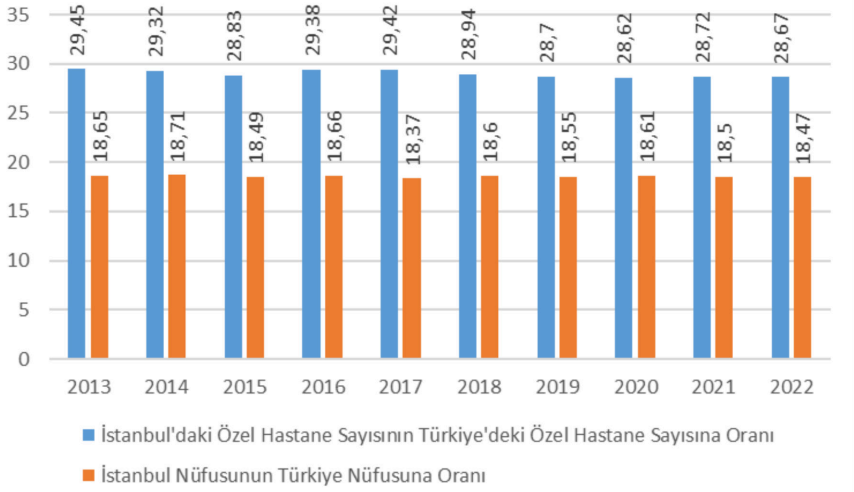
Grafik 3: 2022 Yılında Türkiye ve İstanbul'daki Hastane Sayısının Oransal Dağılımı (%, Sağlık Bakanlığı)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Grafik 3'ten de görüleceği gibi Türkiye genelinde özel hastane oranı %36,78 iken bu oran İstanbul'da %70,09'a yükselmektedir. Özel sektörün İstanbul'da sağlık alanındaki varlığının ne kadar büyük oranda olduğunu gösteren bir başka veri ise, İstanbul'un nüfus olarak Türkiye'deki nüfusa oranı ve İstanbul'daki özel hastane sayısının Türkiye'deki özel hastane sayısıyla oransal olarak karşılaştırılmasıdır.

Grafik 4: İstanbul'da Bulunan Nüfus ve Özel Hastanelerin Karşılaştırılması (%)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı,[5] TUİK

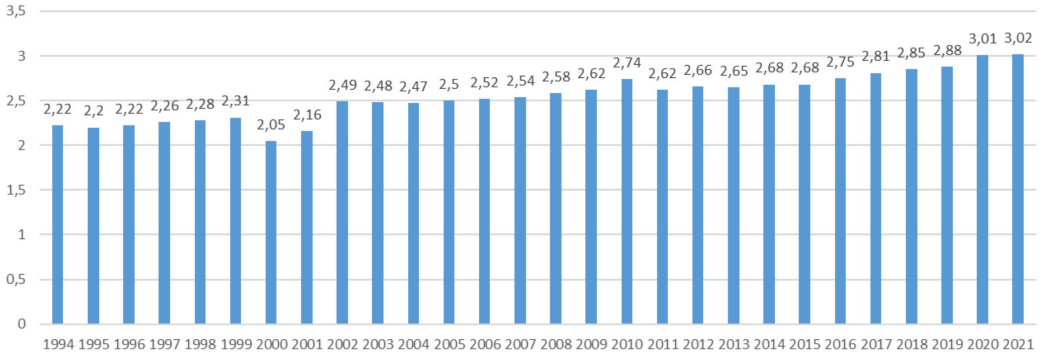
Grafik 4'te görüldüğü gibi, İstanbul'un nüfusu son 10 yılda Türkiye nüfusunun yaklaşık %18,5'ine denk gelmekteyken, İstanbul'daki özel hastane sayısı Türkiye'deki hastane sayısının yaklaşık %29'unu oluşturmak-

[5] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

tadır. Bu oranlar, İstanbul'daki özel hastane varlığının, nüfusa oranla da Türkiye'nin fazlasıyla önünde olduğunu göstermektedir.

Sağlık hizmetleri altyapısı tartışmalarında değerlendirilmesi gereken bir başka veri ise sektörlere göre hastane yatağı sayısıdır. Türkiye'de tüm sektörlerde 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısının yıllara göre değişimi Grafik 5'te gösterilmiştir.

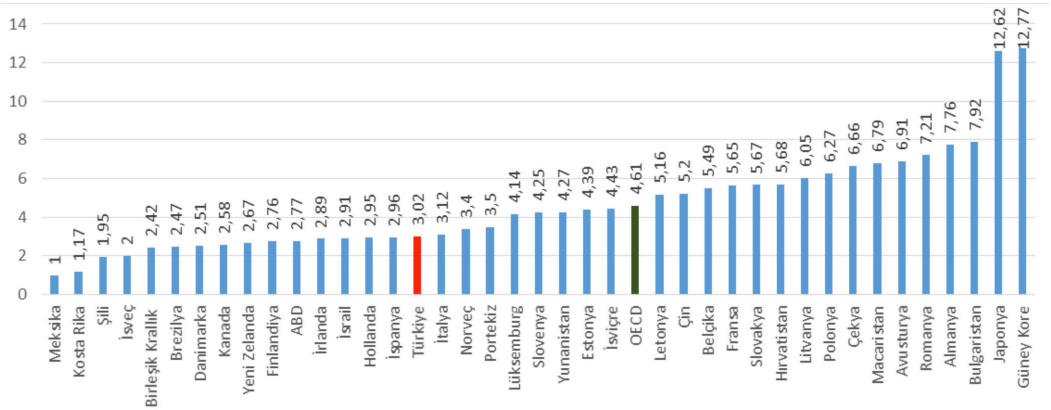
Grafik 5: Türkiye'de Yıllara Göre 1.000 Kişi Başına Düşen Hastane Yatağı Sayısı

Kaynak: OECD[6]

Grafik 5'ten de görüleceği üzere, 1994'te 2,22 olan 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısı, 2005'te 2,5 olmuş ve 2020 itibariyle 3,01'e yükselmiştir. Her ne kadar 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısı son 28 yıl içinde 2,22'den 3,02'ye çıkmış olsa da, Türkiye bu alanda OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır.

Grafik 6: OECD Ülkelerinde 1.000 Kişi Başına Düşen Hastane Yatağı Sayısının Karşılaştırılması (Tüm Sektörler)

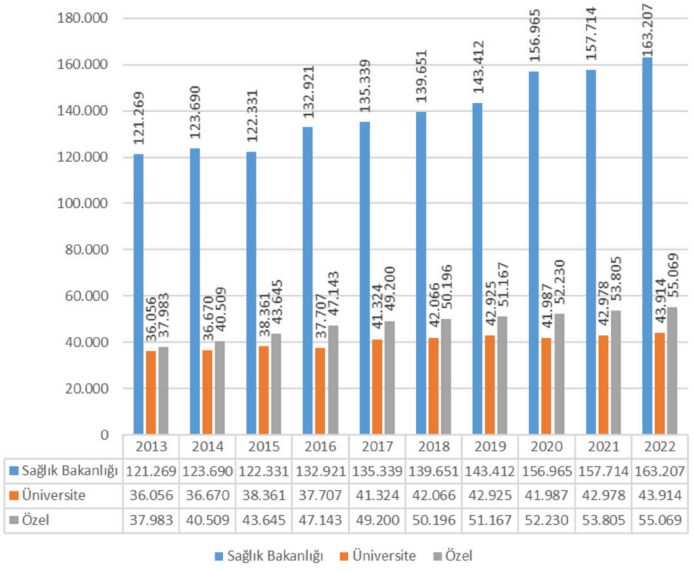
Kaynak: OECD[7]

[6] OECD. Hospital Beds. https://data.oecd.org/healtheqt/hospital-beds.htm
[7] a.g.e

Grafik 6'da da görüldüğü gibi 2021 yılında Türkiye'de 3,02 olan 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısı OECD ortalaması olan 4,61'in altında kalmaktadır. Türkiye hastane yatağı konusunda OECD ortalamasının gerisinde kalsa da, diğer ülkelere bakıldığında hastane yatağı sayısının nüfusu yaşlı ülkelerde fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye nüfusunun büyük bir bölümünün genç olması, Türkiye'nin hastane yatağına ihtiyacının nüfusu yaşlı ülkeler kadar yüksek olmadığı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bazı ülkeler yatarak tedavilerde yeni yaklaşımlar olarak evde bakım ve tedaviyi benimsemekte; hastane yatak sayılarını düşürmektedir. Ancak henüz Türkiye'de gelişmiş bir evde bakım ve tedavi politikası olmadığı için, Türkiye'deki hastane yatağı sayıları hala önemli bir konumdadır.

Sektörlere göre hastane yatağı sayısı verileri, Türkiye'de 2022 yılı itibariyle yaklaşık 262.000 hastane yatağı bulunduğunu göstermektedir. Grafik 7, son 10 yıldaki hastane yatağı sayılarını sektörel bazda göstermektedir.

Grafik 7: Türkiye'deki Hastane Yatağı Sayısının Yıllara ve Sektörlere Göre Dağılımı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sağlık Bakanlığı	121.269	123.690	122.331	132.921	135.339	139.651	143.412	156.965	157.714	163.207
Üniversite	36.056	36.670	38.361	37.707	41.324	42.066	42.925	41.987	42.978	43.914
Özel	37.983	40.509	43.645	47.143	49.200	50.196	51.167	52.230	53.805	55.069

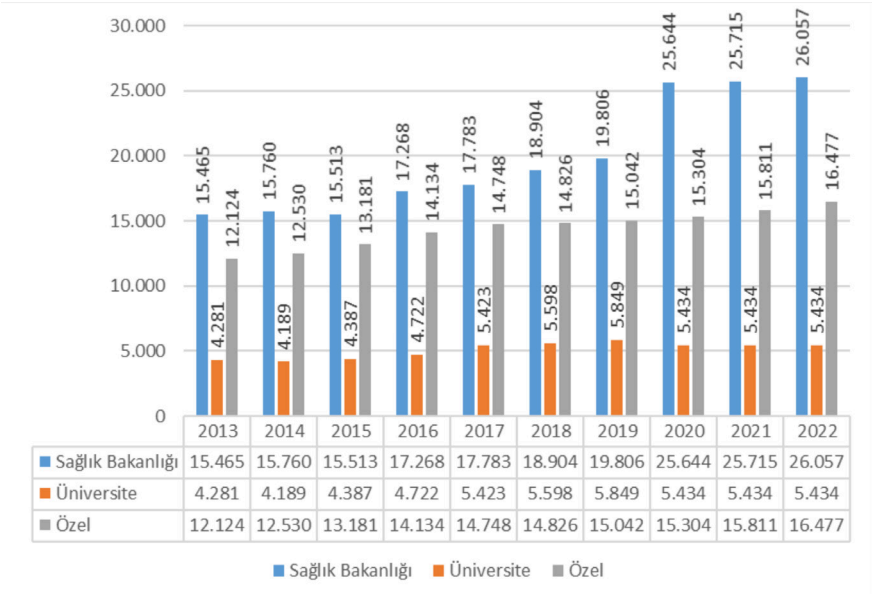
Kaynak: Sağlık Bakanlığı[8]

Grafik 7'den de görüldüğü gibi, son on yılda Türkiye'deki hastane yatak sayılarında yaklaşık %35'lik bir artış bulunmaktadır. Her sektörde yatak sayıları artmış olsa da, oransal olarak bakıldığında yatak sayısında en fazla artışın olduğu sektör %44,97 ile özel sektör olmuştur. Hastane ya-

[8] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

tak sayıları İstanbul özelinde incelendiğinde ise devlet hastanelerindeki yatak sayılarında önemli bir artış olduğu görülecektir. Grafik 8, İstanbul'da son 10 yıldaki hastane yatağı sayılarını sektörel bazda göstermektedir.

Grafik 8: İstanbul'daki Hastane Yatağı Sayısının Yıllara ve Sektörlere Göre Dağılımı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sağlık Bakanlığı	15.465	15.760	15.513	17.268	17.783	18.904	19.806	25.644	25.715	26.057
Üniversite	4.281	4.189	4.387	4.722	5.423	5.598	5.849	5.434	5.434	5.434
Özel	12.124	12.530	13.181	14.134	14.748	14.826	15.042	15.304	15.811	16.477

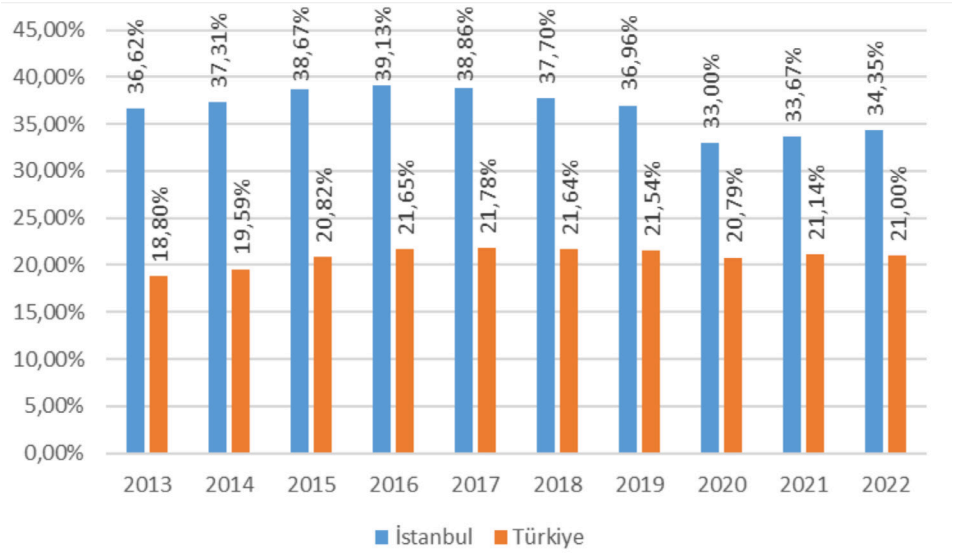
Kaynak: Sağlık Bakanlığı[9]

Grafik 8'den görüleceği üzere, son 10 yıl içinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı kamu hastanelerindeki yatak sayıları %68 oranında artmıştır. En büyük artışın nedenleri olarak, 2020 yılında İstanbul'da hizmete açılan İstanbul'da Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi ve Göztepe Prof. Dr. Süleyman Yalçın Şehir Hastanesi olmak üzere çeşitli fiziksel ve yapısal değişikliklerin ardından şehir hastanesi olarak isimlendirilen şehir hastanelerinin varlığını söylemek mümkündür.

Özel hastanelerdeki yatak sayısı ise son 10 yılda %35,84 oranda bir artış ile 16.477'ye yükselmiştir. Her ne kadar İstanbul'da hastane yatağı sayıları Sağlık Bakanlığı'na bağlı kamu hastanelerinde önemli oranda artmış olsa da, açılan şehir hastanelerinin büyük kampüsler halinde şehrin belli noktalarında konumlanmış olmaları, vatandaşların bu hastanelere ulaşımında yaşadığı güçlüklerin var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

[9] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

Grafik 9: Türkiye ve İstanbul'da Hastane Yataklarının Özel Sektörde Bulunma Oranı

Kaynak: Sağlık Bakanlığı[10]

Son 10 yılda Türkiye'deki ve İstanbul'daki özel hastane yatağı sayılarının oransal olarak dağılımını veren Grafik 9'dan da görüleceği gibi, hastane yatağı sayısı verilerine bakılarak özel sektörün İstanbul'daki konumunun Türkiye'ye göre daha ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar 2020 yılında İstanbul'da açılan şehir hastaneleriyle bu fark azalmış olsa da, İstanbul'da özel sektörün konumunda önemli bir değişiklik olmamıştır. Dolayısıyla elde edilen veriler doğrultusunda, OECD ortalaması altında yer alan 1.000 kişi başına düşen hastane yatağı sayısının önemli bir kısmının sadece belli gelir gruplarına hitap eden özel hastanelerde yer aldığını söylemek mümkündür.

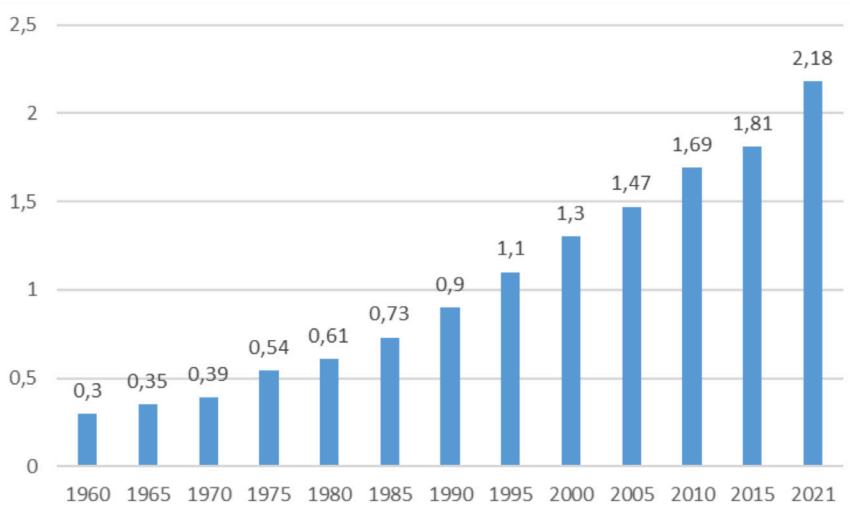
[10] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE İNSAN KAYNAĞI

İstanbul hakkında sunulan ve sağlık altyapısı dahilinde incelenebilecek başka bir veri grubu da sağlık hizmetlerinde yer alan insan kaynağıdır. Bu kapsamda araştırmanın bu bölümünde hekim ve diş hekimi sayıları değerlendirilecektir.

Türkiye'de seneler içerisinde tıp eğitimi ve hastane altyapısında yaşanan gelişmelere bağlı olarak toplam hekim sayısı önemli ölçüde artmıştır. Grafik 10, Türkiye'de 1.000 kişi başına düşen hekim sayısının seneler içindeki değişimini göstermektedir.

Grafik 10: Türkiye'de 1.000 Kişi Başına Düşen Toplam Hekim Sayıları (Tüm Sektörler)

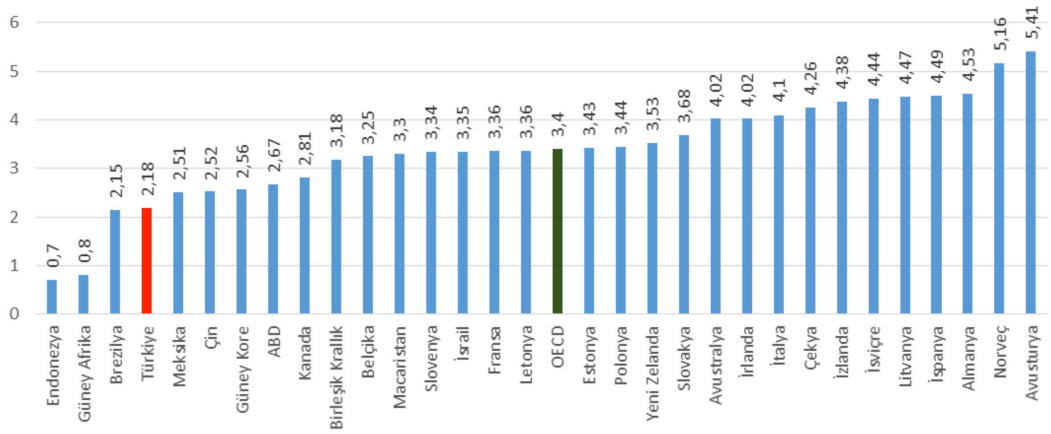

Kaynak: OECD[11]

Grafik 10'dan da görüleceği üzere, 1960'lardan günümüze 1.000 kişi başına düşen hekim sayısında sürekli bir artış olmaktadır. 1960'da Türkiye'de 1.000 kişi başına 0,3 hekim düşerken, bu sayı 1995'te 1,1 seviyesine çıkmış, 2021'de ise 2,18 seviyesine ulaşmıştır. Hekim sayısındaki bu artışın önemi yadsınamaz olsa da, Türkiye'de 1.000 kişi başına düşen hekim sayısının uluslararası karşılaştırılması daha önemli bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. OECD ülkelerinde 1.000 kişi başına düşen toplam hekim sayısı Grafik 11'de gösterilmektedir.

[11] OECD (2022). Doctors. https://data.oecd.org/healthres/doctors.htm

Grafik 11: Türkiye'de 1.000 Kişi Başına Düşen Toplam Hekim Sayıları (Tüm Sektörler)

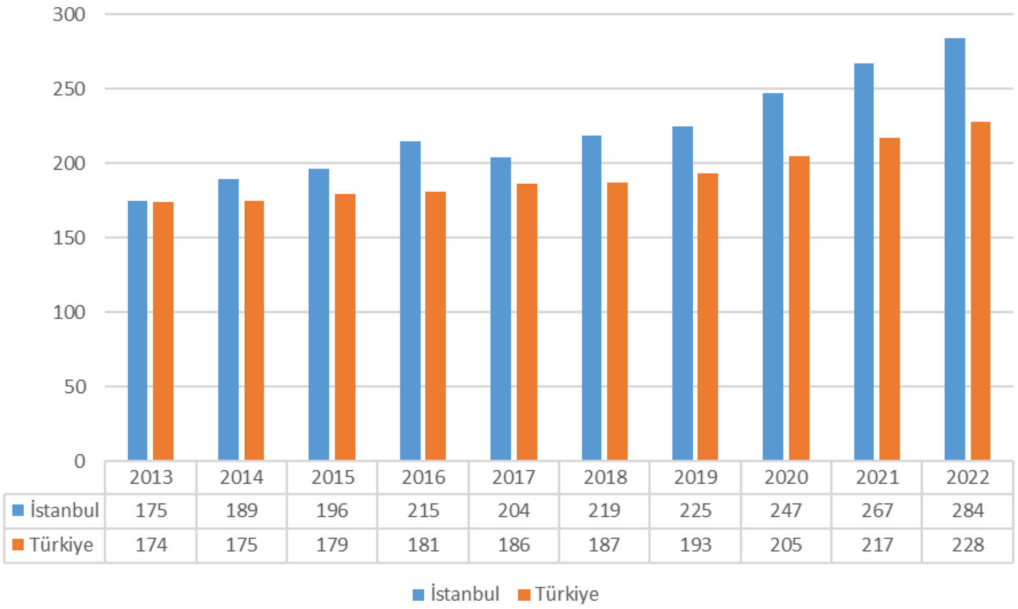
Kaynak: OECD[12]

Grafik 11'den de görüleceği gibi Türkiye'de 1.000 kişi başına düşen hekim sayısı OECD ortalaması olan 3,4'ün altında kalarak 2,18 olmuştur. Türkiye bu sayı ile 2021 verisi bulunan OECD ülkeleri arasında sondan dördüncü konumdadır. Her ne kadar Türkiye'de seneler içerisinde hekim sayısı artış eğilimi göstermiş olsa dahi uluslararası karşılaştırmanın da gösterdiği gibi, Türkiye hekim sayısı bakımından gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. Bu durum hekim sayısını artırmaya yönelik eğilimlerin hızlandırılması gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Hekim sayısının uluslararası karşılaştırmasına ek olarak Türkiye'deki hekim sayısının İstanbul'daki hekim sayısıyla karşılaştırılması İstanbul'daki doktor sayısının Türkiye'ye göre durumunu ortaya koyması sebebiyle oldukça önemlidir. Grafik 12, yıllara göre Türkiye'de ve İstanbul'da 100.000 kişiye düşen toplam hekim sayısını göstermektedir.

[12] OECD (2022). Doctors. https://data.oecd.org/healthres/doctors.htm

Grafik 12: Yıllara Göre Türkiye'de ve İstanbul'da 100.000 Kişiye Düşen Toplam Hekim (Uzman, Asistan, Pratisyen) Sayıları (Tüm Sektörler)

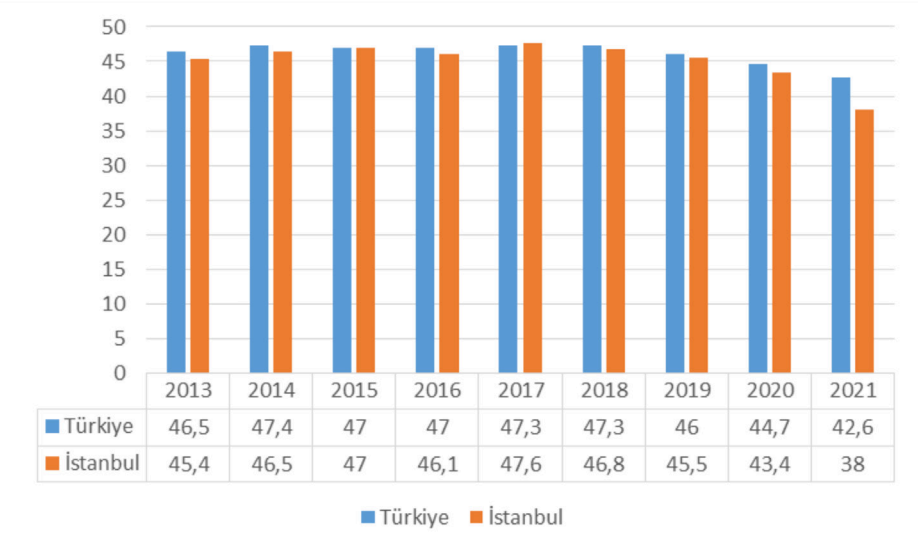
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İstanbul	175	189	196	215	204	219	225	247	267	284
Türkiye	174	175	179	181	186	187	193	205	217	228

Kaynak: Sağlık Bakanlığı[13]

Grafik 12'den de görüleceği üzere, son 10 yılda İstanbul'da 100.000 kişi başına düşen doktor sayısı Türkiye'yle karşılaştırıldığında hep önde yer almıştır. Bu durumun çeşitli sebepleri olabileceği gibi, kamuya açık verilerde de görüldüğü üzere, İstanbul'daki özel hastane sayısının Türkiye'yle karşılaştırıldığında oransal olarak daha fazla olmasıyla da açıklanabilir. Grafik 9'da da görüldüğü üzere, İstanbul'da bulunan özel hastane sayısının Türkiye'deki özel hastane sayısına oranı, İstanbul nüfusunun Türkiye nüfusuna oranına göre oldukça fazladır. Bu da, hastane sayısında olduğu gibi, 100.000 kişi başına düşen doktor sayısında da İstanbul'u Türkiye'nin önüne koymaktadır. Ancak her ne kadar İstanbul bu konuda Türkiye'nin önünde yer alsa da, hekimlerin çoğunlukla özel sektörde yer alması, ekonomik sebeplerle özel hastanelere gidemeyecek olan kişilerin hekimlere erişimini mümkün kılmamamaktadır. Bu bağlamda uzman hekimlerin Sağlık Bakanlığı hastanelerindeki konumunu değerlendirmek önemlidir.

[13] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

Grafik 13: Yıllara Göre Türkiye'de ve İstanbul'da Sağlık Bakanlığı'na Bağlı Kamu Hastanelerinde Çalışan Uzman Hekim Oranı (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Türkiye	46,5	47,4	47	47	47,3	47,3	46	44,7	42,6
İstanbul	45,4	46,5	47	46,1	47,6	46,8	45,5	43,4	38

Kaynak: Sağlık Bakanlığı[14]

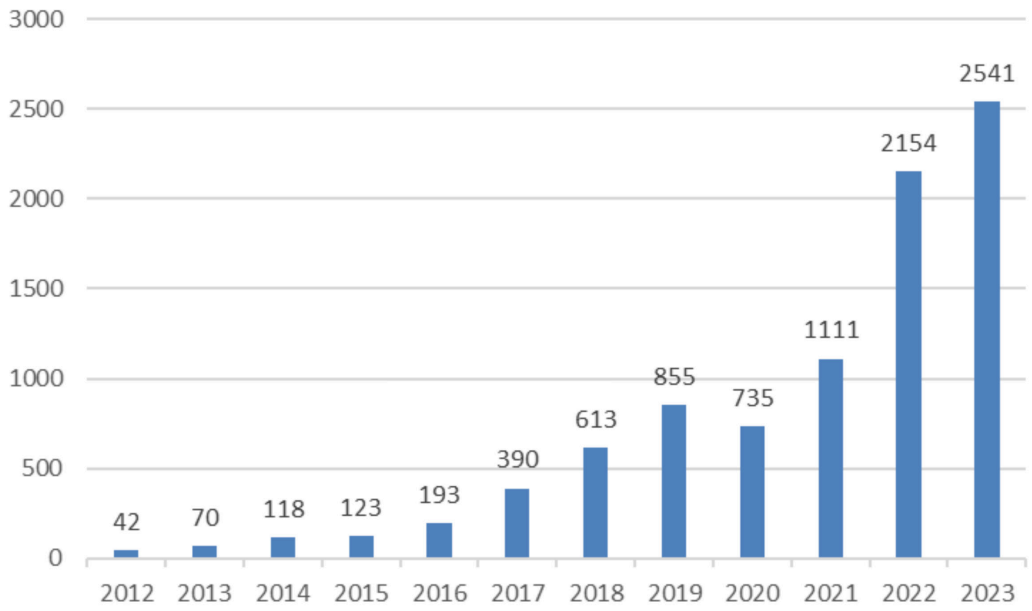
Grafik 13'te de görüleceği gibi, Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde çalışan hekimler arasında uzman hekim olanların oranı 2019 yılı hariç %50'nin altında kalmaktadır. Bu veriler doğrultusunda, uzman hekimlerin alanına giren konularda kamu hastanelerine başvuran kişilerin, uzman görüş erişimi konusunda sorunlar yaşamış olması mümkündür. Özellikle hem Türkiye hem İstanbul'da bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, belli alanlarda uzmanlaşmış hekimlerin bazı şehir ve ilçelerde bulunmadığı bilinmekte ve sıklıkla medyada da yer almaktadır.[15]

Grafik 13'ün gösterdiği bir başka önemli konu ise, Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerdeki uzman hekim oranındaki düşüş trendidir. 2018 itibariyle başlayan bu düşüş, Covid-19 pandemisinin de etkisiyle hızlanmaya başlamıştır. Grafikte de görüldüğü gibi, başta hekime karşı şiddet olmak üzere pek çok sebepten dolayı kamu hastanelerinden ve Türkiye'den ayrılan hekimlerin sayısı artarak devam etmektedir. Bu durum İstanbul'da Türkiye'ye oranla çok daha net bir şekilde görülmektedir. Türkiye'de Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanalerde 2019 yılında çalışan uzman hekim oranı %46 iken, 2021'de %42,6'ya, İstanbul için ise %45,5'ten %38'e düşmüştür. Düşüş trendinin devam etmesi durumunda ekonomik durumları özel hastanelerden hizmet almaya yeterli olmayan kişilerin kamu hastanelerinde uzman hekimden tedavi alma imkanları giderek azalacaktır.

[14] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden derlenmiştir.

[15] https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/saglikta-kriz-derinlesiyor-uzman-doktor-bulunamiyor-2106059

Grafik 14: TTB'den Alınan 'İyi Hal Belgesi' sayılarının Son 11 Yılın İlk 10 Ayındaki Dağılımı

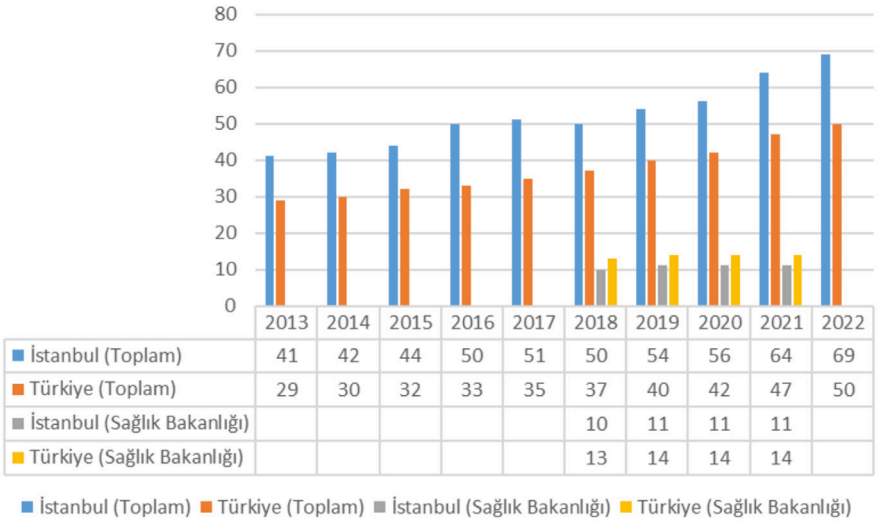
Kaynak: Türk Tabipler Birliği

Yurt dışında okumak veya çalışmak için, hekimlerin alması gereken iyi hal belgesi sayılarının son yıllardaki artışı da, hekimlerin yurt dışına göçünü gösteren önemli bir veridir. Grafik 14'te de görüleceği üzere, Türk Tabipler Birliği'nden (TTB) iyi hal belgesi alan hekim sayısı son yıllarda katlanarak artmıştır.

Ağız ve Diş Sağlığı Hizmetlerinde İnsan Kaynağı

Sağlık hizmetlerinin önemli bir ayağı olan ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişimde önemli bir yeri olan diş hekimleri sayılarının özel - kamu sektörleri ve İstanbul - Türkiye bağlamında karşılaştırılması da oldukça önemlidir.

Grafik 15: Türkiye'de 100.000 Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayıları

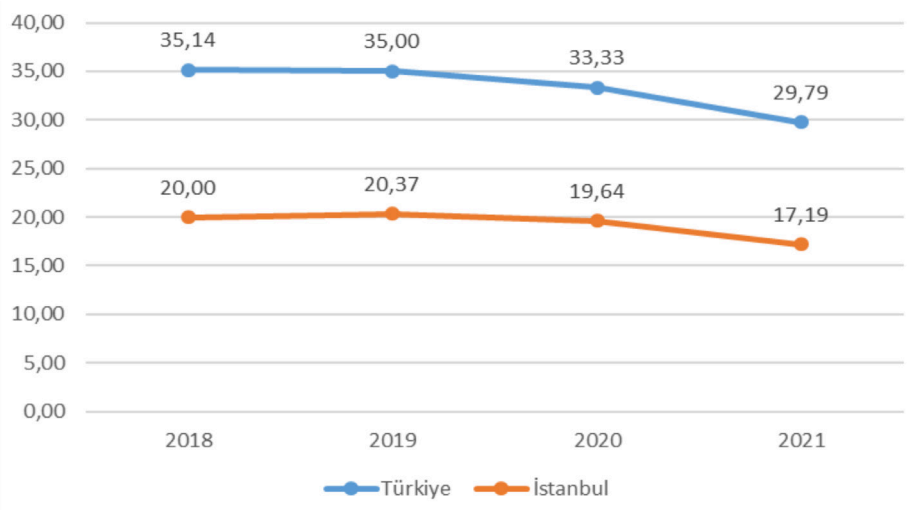
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İstanbul (Toplam)	41	42	44	50	51	50	54	56	64	69
Türkiye (Toplam)	29	30	32	33	35	37	40	42	47	50
İstanbul (Sağlık Bakanlığı)						10	11	11	11	
Türkiye (Sağlık Bakanlığı)						13	14	14	14	

Kaynak: Sağlık Bakanlığı[16]

Grafik 15'te de görüldüğü gibi, son 10 yıl içinde hem Türkiye'de hem İstanbul'da 100.000 kişi başına düşen diş hekimi sayısı artış göstermiştir. Bu artış İstanbul'da daha fazla olmuş ve İstanbul'da 100.000 kişi başına düşen diş hekimi sayısının Türkiye'ye oranla daha fazla olmasına neden olmuştur. Her ne kadar yüksek olan diş hekimi sayısına bağlı olarak İstanbul'da ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişimin yüksek olduğuna dair bir söylem üretmek mümkün gibi gözükse de bu yaklaşım oldukça yanlıştır. Diş hekimi sayıları sektörel bazda incelendiğinde tablonun bu şekilde olmadığı kolaylıkla anlaşılmaktadır.

[16] Sağlık istatistik yıllıkları haber bültenlerinden ve sağlık istatistik yıllıklarından derlenmiştir.

Grafik 16: Türkiye ve İstanbul'da Sağlık Bakanlığı'nda Çalışan Diş Hekimlerinin Oransal Dağılımı (%)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı[17]

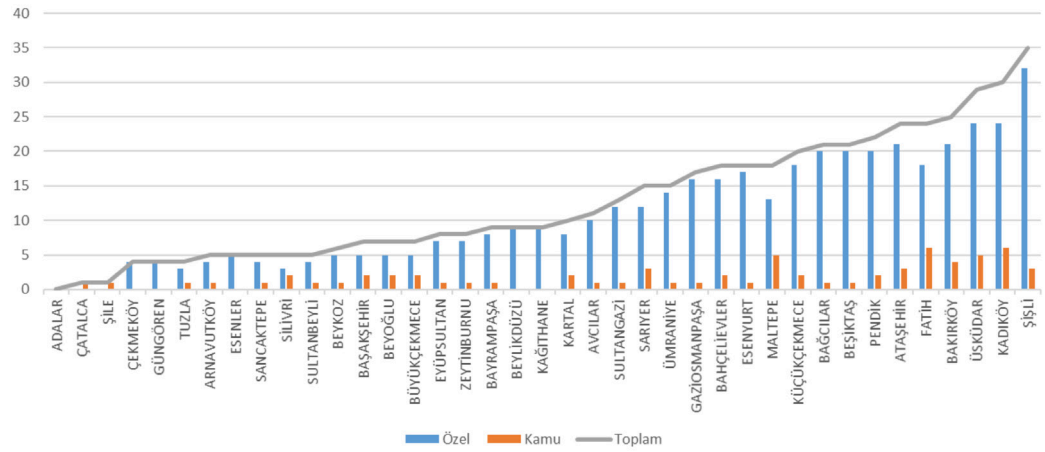
Grafik 16'da da görüldüğü gibi, Türkiye'de 100.000 kişi başına düşen toplam 47 diş hekiminden yalnızca 14'ü, yani %29,79'u Sağlık Bakanlığı'na bağlı kurumlarda çalışmaktadır. İstanbul'da ise 100.000 kişi başına düşen toplam 64 diş hekiminden yalnızca 11'i Sağlık Bakanlığı'na bağlı kurumlarda çalışmaktadır. Türkiye'de %29,79 olan diş hekimlerinin Sağlık Bakanlığı'na bağlı çalışma oranı, İstanbul'da %17,19'a düşmektedir. İstanbul'da bu durum, verilerin yayınlanmaya başladığı 2018'den beri benzer bir şekilde olsa da, 2019 sonrası hem Türkiye'de hem de İstanbul'da Sağlık Bakanlığı'nda çalışan diş hekimi oranı ciddi bir şekilde düşüş göstermiştir. Bu tablo, ekonomik sebeplerle özel sektörden ağız ve diş sağlığı hizmeti alamayan kişiler için, ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişimden vazgeçme ve kalıcı ağız ve diş sağlığı problemlerine maruz kalmaya gidecek kadar ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır.

[17]Sağlık istatistik yıllıklarından derlenmiştir.

SAĞLIK HİZMETLERİNDEKİ SEKTÖREL DAĞILIMIN İLÇELER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

İstanbul'da sağlık hizmetlerinin sunumunda özel sektörün varlığını, ilçe bazlı sağlık kuruluşlarının dağılımıyla incelemek, özel sektörün bazı ilçelerde, ilçenin nüfuslarından bağımsız bir çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Grafik 17: İstanbul'da İlçelere Göre Özel[18] ve Kamu[19] Sağlık Kurumları (2023)[20]

Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü

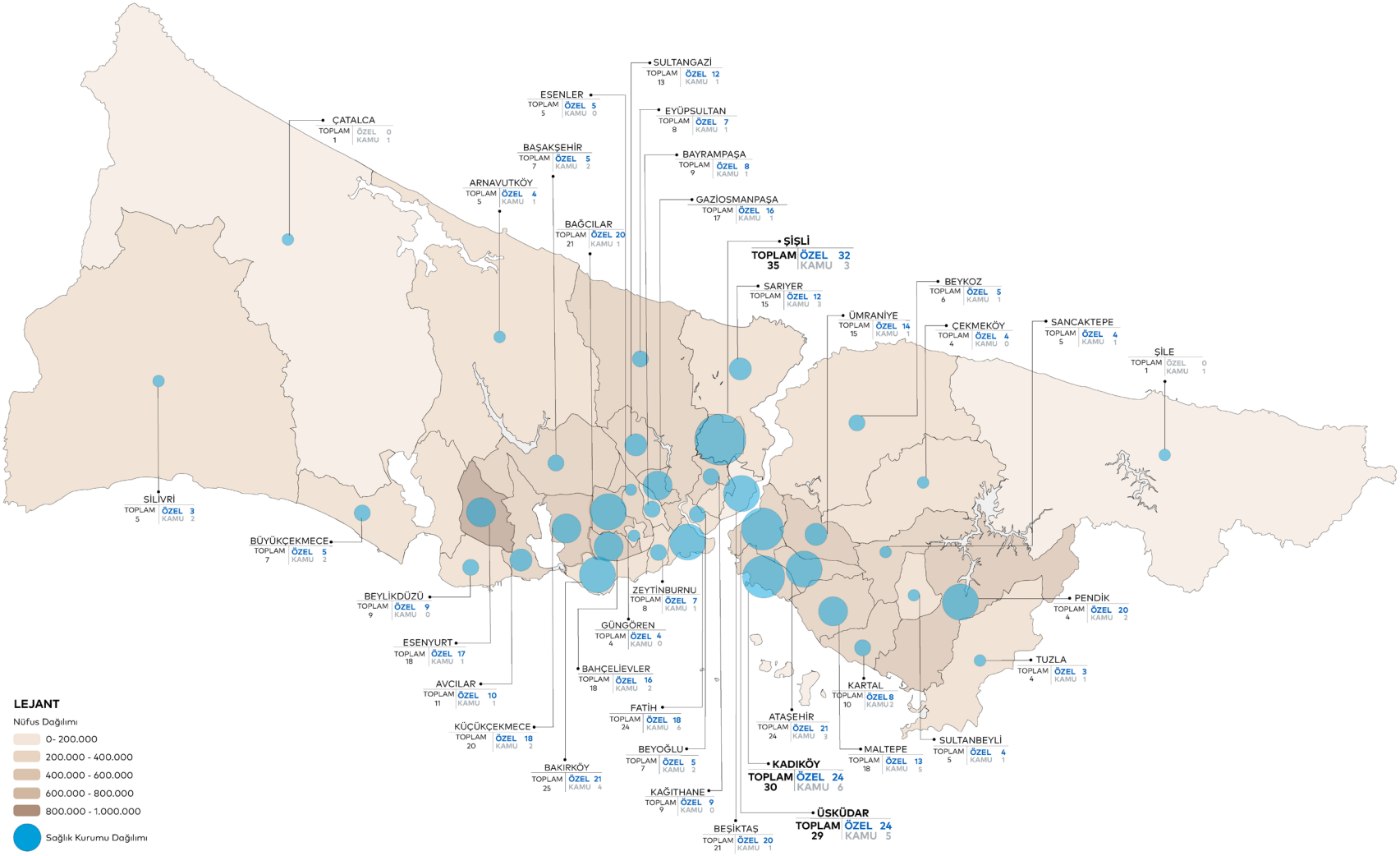
İstanbul'da toplamda 495 sağlık kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında en fazla sağlık kurumuna sahip ilçeler sırasıyla Şişli, Kadıköy, Üsküdar, Ataşehir ve Bakırköy'dür. Şişli ilçesinde 32'si özel 3'ü ise devlet olmak üzere toplam 35 sağlık kurumu bulunmaktadır. Kadıköy ilçesinde bulunan 30 sağlık kurumunun ise 24'ü özel, 6'sı ise kamu sağlık kurumundan oluşmaktadır. Üsküdar ilçesinde ise toplam 29 sağlık kurumu mevcuttur; bu kurumların 24'ü özel, 5'i ise kamu sağlık kurumlarıdır. Öne çıkan ilçeler ve grafik değerlendirildiğinde özel sağlık kurumlarının sayılarının kamu kurumlarına oranla oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda sağlık kurumlarının dağılımına bakıldığında neredeyse her ilçede bir sağlık kuruluşunun olduğu görülmektedir. Kağıthane, Beylikdüzü, Güngören, Esenler ve Çekmeköy olmak üzere 5 adet ilçede kamu sağlık kuruluşu; Çatalca ve Şile'de özel sağlık kuruluşu; Adalar ilçesinde ise ne özel ne de kamu sağlık kuruluşu bulunmamaktadır.

[18] Özel sağlık kurumları hesaplanırken, özel hastaneler, özel tıp merkezleri ve vakıf üniversiteleri hastaneleri dahil edilmiştir.

[19] Kamu sağlık kurumları hesaplanırken devlet hastaneleri, eğitim ve araştırma hastaneleri, fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi (1 adet), devlet üniversitesi hastaneleri ve belediye ile vakıflara ait ücretsiz hizmet sağlayan sağlık kurumları dahil edilmiştir.

[20] Veri kısıtı sebebiyle kamu sağlık kurumlarının ek hizmet binaları analize dahil edilmemiştir.

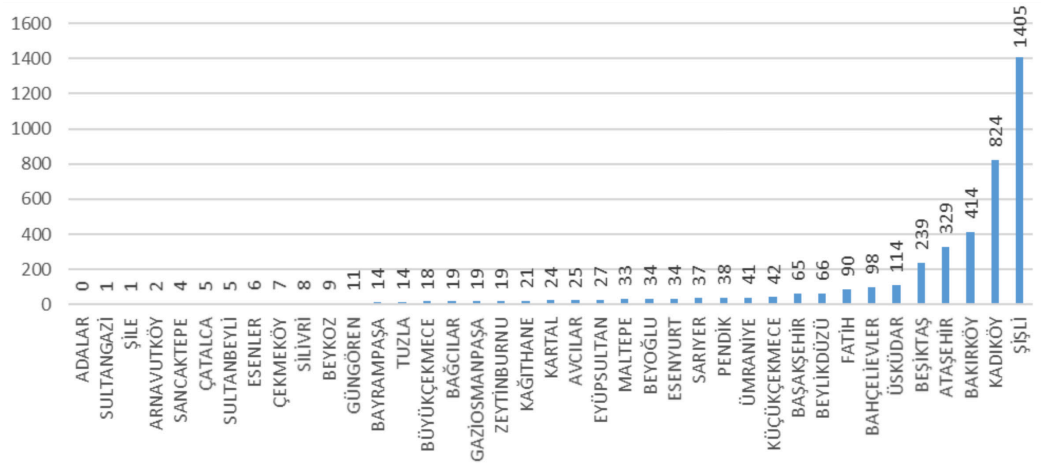
İstanbul'da İlçelere Göre Özel ve Kamu Sağlık Kurumlarının Dağılımı Haritası

Çalışma kapsamında veri kısıtı sebebiyle hastane kapasitelerine değinilememiştir. Ancak kamu sağlık kuruluşlarının özel sağlık kuruluşlarına göre daha büyük ve daha fazla alanda hizmet sağlayan kurumlar olduğu bir gerçektir. Özel sağlık kurumlarının kapasitesi düşük olsa da, ayakta tedavi hizmeti sağladıkları alanların kamu hastanelerinin hizmetleriyle benzer kapasitelerde olduğunu söylemek mümkündür. Ancak genel perspektifte tüm tedavi hizmetleri değerlendirildiğinde özel sağlık kuruluşlarının sayıca daha fazla olması, kamu sağlık kuruluşlarına göre daha kolay ulaşılabilir olduklarını gösterse de herkes tarafından sağlık hakkına erişimin pek mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentsel mekanda adil dağılmayan sağlık kurum ve kuruluşlarının konumlarının planlama kararlarıyla belirlenmesi gerektiğinin altını çizmekte fayda vardır. Mekansal bağlamda alınan yanlış kararlar ve kamucu olmayan sağlık politikaları sonucu, kamu sağlık kuruluşları daha az bir nüfus tarafından ulaşılabilir bir konumdadır.

Özel ve kamu sağlık kuruluşlarına ek olarak muayenehane sayıları değerlendirildiğinde muayenehanelerin sayısının fazla olduğu ilçelerin görece sosyo ekonomik seviyesi yüksek ilçeler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumu sağlık hizmetlerine erişimdeki adaletsizliği gösteren başka bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür.

Grafik 18: İstanbul İlçelerindeki Muayenehane Sayıları (2023)

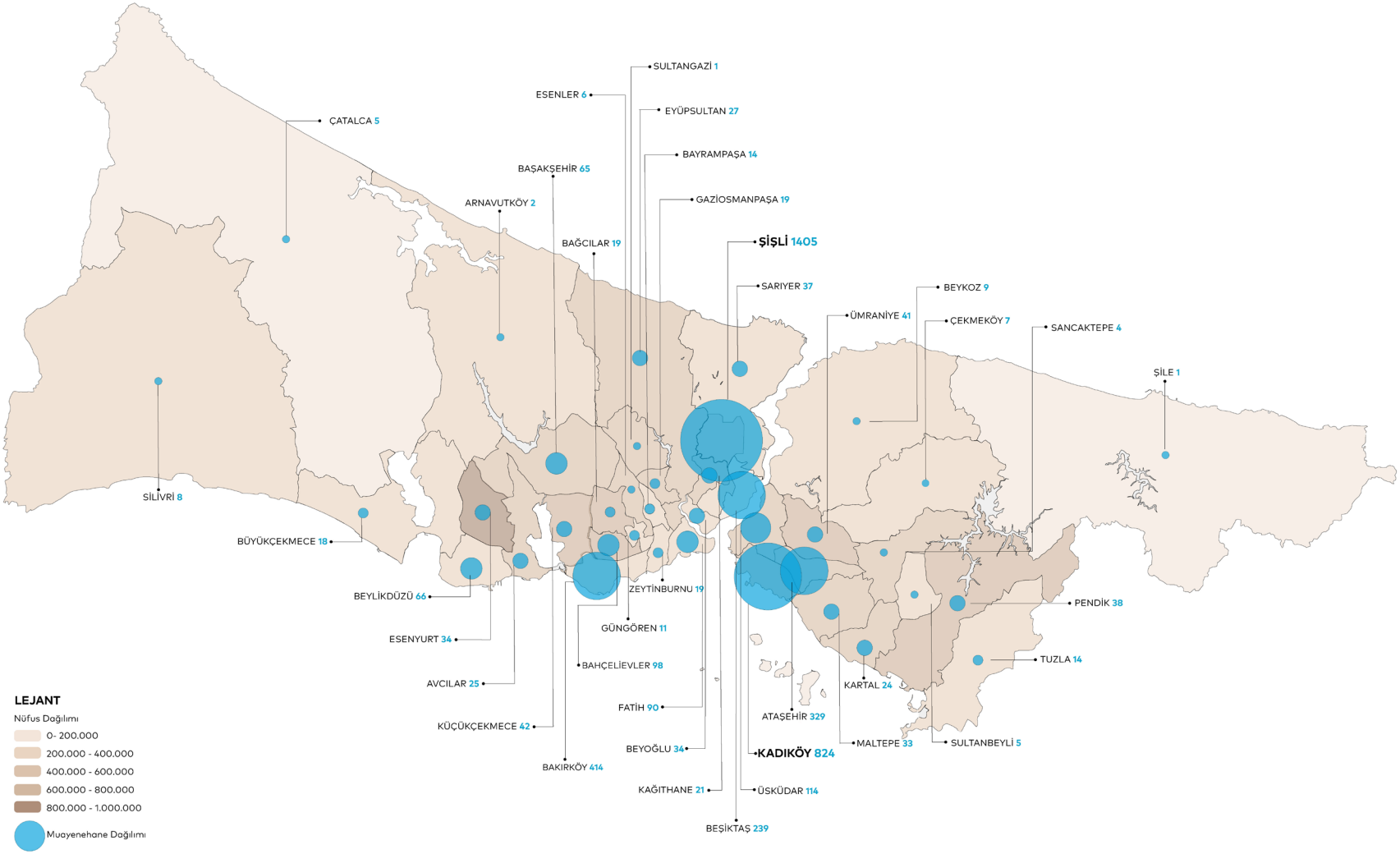

Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü

İstanbul'da toplam 4.162 muayenehane bulunmaktadır. Grafik 18'den de görüleceği üzere, muayenehane sayısının en fazla oldu ilçe 1.405 adet ile Şişli'dir. Şişli'yi, 824 muayenehane ile Kadıköy takip etmektedir. İstanbul'daki muayenehanelerin %53'ü sadece Kadıköy ve Şişli'de bulunmaktadır.

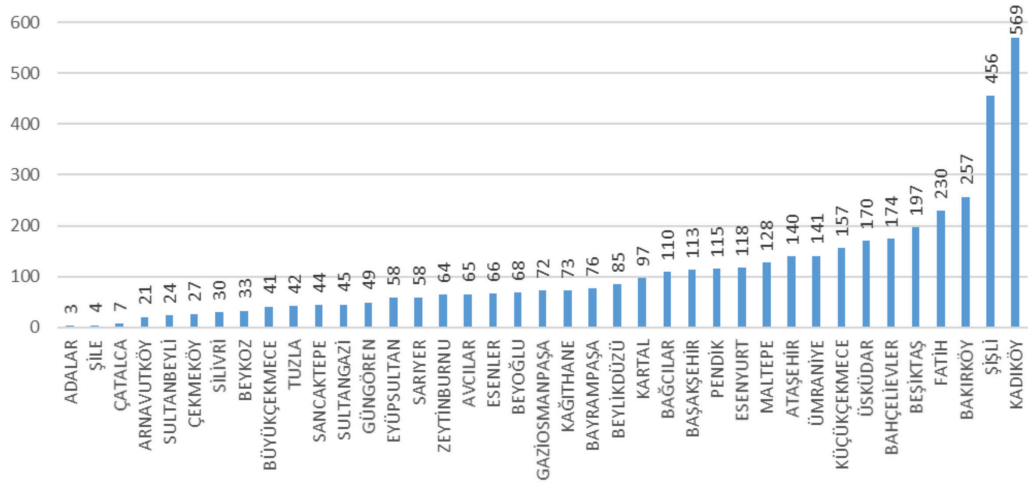
Sağlık Bakanlığı'nın verilerinde de görüldüğü gibi 2022 yılında İstanbul'da 100.000 kişi başına 284 hekim düşmektedir. Bu da İstanbul'da yaklaşık olarak 45.179 hekim olduğu anlamına gelmektedir. İstanbul'da toplam muayenehane sayısının 4.162 olduğu ve her muayenehanede birer hekim olduğu düşünüldüğünde, İstanbul'daki hekimlerin %18,42'sinin muayenehanelerde çalıştığı hesaplanabilmektedir. Yüksek muayenehane ücretleri düşünüldüğünde, İstanbul'daki hekimlerin %18,42'lik bir kısmının, İstanbul halkının sosyo ekonomik düzeyi muayenehane ücretlerini karşılayabilecek durumda olan çok küçük bir kısmına hizmet sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

İstanbul İlçelerindeki Muayenehanelerin Sayılarına Göre Dağılımı Haritası

İstanbul'da ağız ve diş sağlığı hizmetlerinin özel - kamu sektörel dağılımına bakıldığında ise, ilçeler arasındaki ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişimdeki adaletsizlik İstanbul'daki özel ağız ve diş poliklinikleri ile muayenehane sayılarını ilçeler bazında karşılaştırıldığında detaylı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

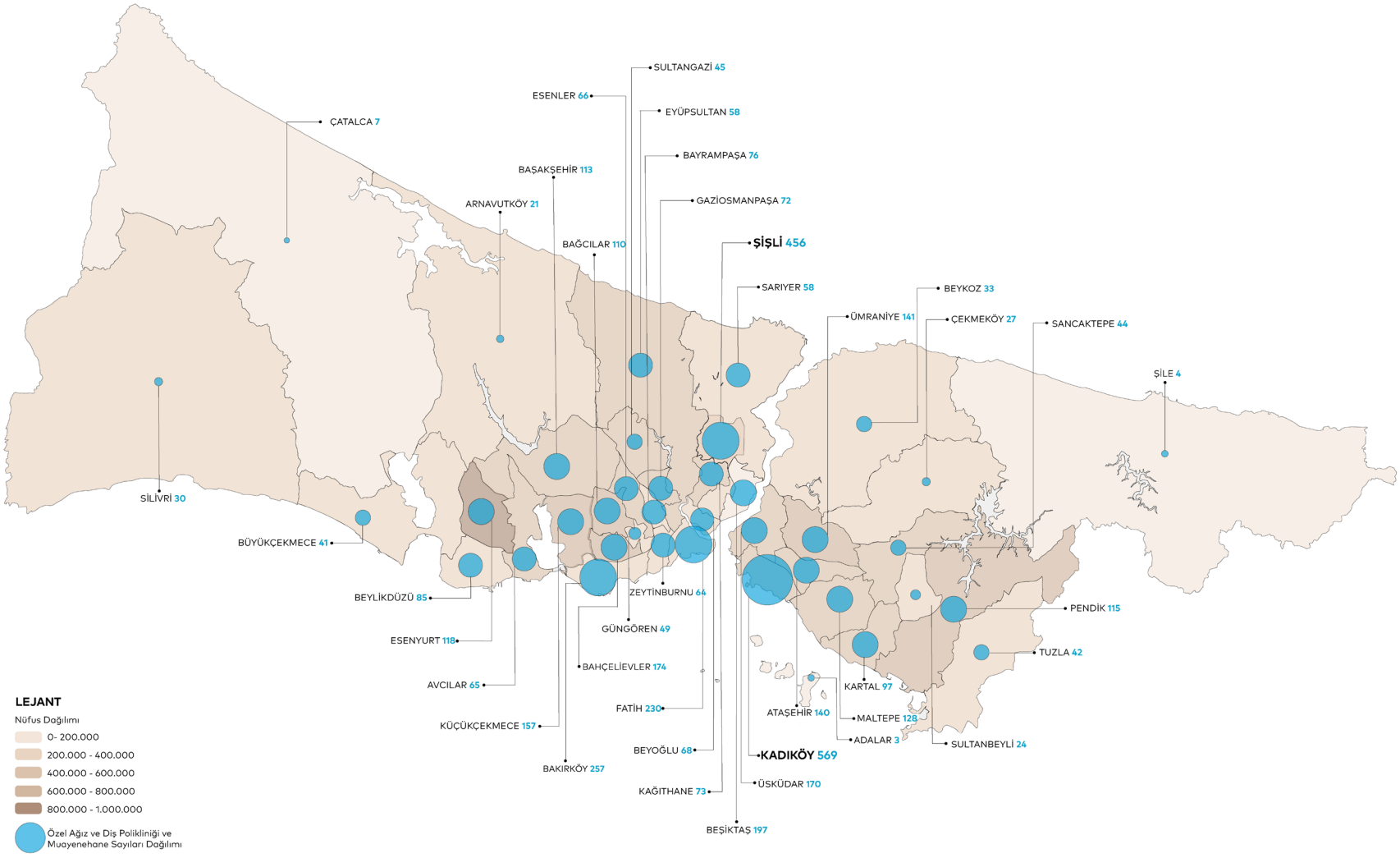
Grafik 19: İstanbul İlçelerindeki Özel Ağız ve Diş Polikliniği ve Muayenehane Sayıları (2023)

Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü

Grafik 19'dan da görüleceği üzere, sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan ilçelerdeki ağız ve diş sağlığı poliklinikleri ve muayenehanelerinin sayısı ön plana çıkmaktadır. Bu ilçelerin başında yine Kadıköy ve Şişli gelmektedir. İstanbul nüfusunun %6,4'ünü barındıran bu iki ilçede, ağız ve diş sağlığı polikliniklerinin ve muayenehanelerinin %24,25 bulunmaktadır. Bu durum, ilçelerin sosyo ekonomik seviyelerine bağlı olarak bu poliklinik ve muayenehanelerin bu ilçelerde yoğunlaştığını göstermektedir.

İstanbul İlçelerindeki Özel Ağız ve Diş Polikliniği ve Muayenehane Sayıları Dağılımı Haritası

SONUÇ

Kamuya açık verilerin de ortaya koyduğu gibi, İstanbul'da sağlık hizmetleri büyük oranda özel sektör tarafından sunulmaktadır. Nitelikli sağlık hizmetleri söz konusu olduğunda bu oran daha da artmaktadır. Bu durum öncelikle, kamu tarafından sunulan sağlık hizmetlerini kısıtlı bir alanda bırakmaktadır. Bu da sosyo ekonomik durumu kötü olan kişilerin ve hanelerin, sağlık hizmetlerine erişimini sınırlamakta ve bazı durumlarda sağlık hizmetlerinden yararlanamamalarına sebep olmaktadır.

İstanbul ilçeleri özelinde incelendiğinde özel sağlık sektörünün belli ilçelerde yoğunlaştığı ortadadır. Bu durum da, sağlık hizmetlerine yönelik mekansal planlama çalışmalarının İstanbul'un demografik yapısından ziyade, özel sektörün hangi ilçelerde var olarak daha fazla kar edebileceği amacıyla ön planda tutulduğunun başka bir göstergesidir.

Sağlıklı olmanın ve sağlık hizmetlerine erişimin en önemli insan haklarından biri olduğu düşünüldüğünde, büyük ölçüde özel sektöre bırakılmış sağlık hizmetlerine erişilememesi, sadece sağlıklı olmanın önünde bir engel teşkil etmemektedir. Bir kişi sağlık hizmetlerine erişemediği ve sağlıklı olamadığı durumda, sadece bir insan hakkından mahrum kalmamakta, aynı zamanda topluma ve istihdama katılmak gibi diğer insan haklarından da yararlanma şansını kaybetme ihtimali doğmaktadır. Bu durum göstermektedir ki, bir hak alanında plansızca büyüyen özel sektörün karşısında yeterli kamu kaynağı ve doğru bir planlama yaklaşımı olmadığı sürece, insanlar temel haklarından mahrum kalmaya devam edecektir.

İstanbul
Planlama
Ajansı